

de a cita finalul discursului academic al lui Sextil Pușcariu, cuvinte definitorii și atât de actuale pentru români: „Rolul nostru între popoarele lumii nu poate fi decât cel pe care ni-l indică însăși limba noastră: un popor romanic ce stă ca strajă civilizației și sufletului latin în inima Europei răsăritene”.

Cu nedisimulată simpatie și înțelegere e evocat George Candrea, copil de țăran din Apuseni, ajuns la vestite universități europene, prețuit pentru înaltele sale calități morale, pentru intransigența luptei pe care o ducea pentru drepturile românilor din Transilvania. Din colaborarea cu T. Frâncu și datorită interesului pentru „graiul muntenilor” din Apuseni au rezultat două lucrări: *Rotacismul la moji și la istrieni și Români din Munții Apuseni*, în care, stabilește R. Todoran, partea lingvistică, atunci destul de puțin cunoscută, îi aparține lui G. Candrea. Astfel, acesta devine unul dintre precursorii dialectologiei românești.

Dintr-o operă științifică de valoare, care numără și alte piese, Ion Mării și Nicolae Mocanu au întocmit, cu un devotament și o grijă ce îi onorează, un al doilea volum. Dincolo de actualitatea științifică a studiilor Profesorului Todoran, acesta contribuie hotărâtor la întregirea imaginii și la cunoașterea activității unuia dintre cei mai însemnați dialectologi români. Volumul sau volumele ce vor urma vor ilustra, desigur, alte aspecte de statornic interes științific.

Un cuvânt de recunoștință se cuvine editurii clujene Clusium, care, prin Nicolae Mocanu, directorul ei, a devenit una dintre cele mai active și competente promoatoare ale cărții de lingvistică la noi.

EUGEN BELTECHI
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, nr. 21

ȘTEFAN MUNTEANU, *Introducere în stilistica operei literare*, Timișoara, Editura de Vest, 1995, 362 p.

Evidentă în volumul de debut din 1972 (*Stil și expresivitate poetică*) și confirmată cu fiecare apariție ulterioară, vocația ordonatoare a stilisticianului Șt. Munteanu se traduce prin efortul de a descoperi o bază teoretică *unitară* pentru orientările diverse și aparent ireconciliabile din stilistica românească a ultimelor decenii. Pentru a menționa un singur exemplu, faptul că disputa cu privire la statutul stilisticii literaturii în raport cu cea a limbii s-a rezolvat în favoarea unui demers integrator datorează mult cercetătorului timișorean care, în descendența mărturisită a lui T. Vianu, insistă asupra similitudinii de natură și a continuității de fapt între expresivitatea limbii și cea a creației artistice. De altfel, volumul din 1995, *Introducere în stilistica operei literare*, pledează tocmai pentru posibilitatea fundamentării științifice a unei cercetări stilistice care, depășind limitele înguste trasate de Ch. Bally și școala sa, să abordeze *creația literară* din perspectiva specificității sale ireductibile.

Cadrul teoretic general al *Introducerii*... mărturisește despre relația inegală pe care autorul o întreține cu lingvistica saussuriană. Acceptarea binomului clasic *langue-parole* pare să sugereze, într-o primă fază, dorința de a legitima obiectul stilisticii în interiorul fundamentelor conceptuale ale structuralismului: „faptele de stil [...] ne apar ca *fapte de vorbire*, adică de expresie individuală a enunțurilor, ele fiind însă condiționate de existența limbii ca sistem; vorbirea nu poate fi concepută altfel decât ca *emanație*, ca *proiecție* a sistemului, ca variantă actualizată pe lângă o constantă față de care ea, vorbirea, își asumă dreptul de a se bucura de o relativă independență” (p. 23). În consecință, stilul va fi definit ca produs al unui raport tensionat între inovația individuală și norma lingvistică validată social. Dificultățile apar în momentul când fidelitatea față de structuralism presupune ralierea la stilistica numită a „devierilor”, cu implicația că limbajul literaturii va fi perceput ca uz ‘aberant’ al limbii, ca abatere de la normă și încălcare a codului. Întrebarea ce se impune imediat – și pe care autorul însuși a formulat-o într-o lucrare recentă – este în ce măsură stabilirea unui inventar al devierilor din opera unui scriitor sau, dacă se optează pentru poziția lui Ch. Bally, identificarea

artificiilor de stil adăugate limbajului propriu ar avea vreo relevanță pentru perceperea adecvată a semnificației și valorii estetice a operei în discuție. În realitate, argumentează pertinent Șt. Munteanu, „aceste ‘abateri’ [...] sunt [...] *constrângeri interne, determinate de rosturile unei alte finalități a limbii*” (p. 30; s.n. – M. Ș.). Nu dorința de a remedia precaritatea expresivă a limbajului comun și nici mirajul originalității devenite scop în sine motivează opțiunea scriitorului pentru o anumită formulare în detrimentul alternativei posibile; textul literar interzice echivalările sinonimice pentru că este în-format de o manieră singulară și irepetabilă de rigorile viziunii artistice a creatorului.

„Opunându-se rutinei și convenției, stilul face să se declanșeze și să se reverse în acte de vorbire [...] energiile descătuse ale limbajului” (p. 93) într-o „afirmare plenară și creatoare” (*ibidem*; s.n. – M. Ș.). Am preferat acest citat unei mai detaliate definiții a stilului (p. 38) în termeni structuraliști (referirile la „forma expresiei” și „forma conținutului” trimit, desigur, la glosematologia hjelmsleviană), întrucât mi s-a părut a descoperi aici o tentativă de resituare a raportului *limbaj cotidian–limbaj poetic* în sensul recunoașterii, împreună cu E. Coșeriu (p. 40), a *plenitudinii funcționale* a acestuia din urmă. Rămâne neclar în ce măsură comentariul lui Șt. Munteanu – „Este un punct de vedere la care probabil că cercetătorul literar și esteticianul se vor ralia, deși nu cu una cu două...” (p. 41) – ar trebui interpretat ca o consimțire, în *profida* cercetătorului literar și a esteticianului, la teza susținută de lingvistul de la Tübingen. În orice caz, argumentele aduse de Coșeriu în favoarea considerării limbii literare ca limbaj integral, cu toate funcțiile sale efectiv prezente – și mă refer în special la multiplele relații intra- și intertextuale, culturale, subiective etc. pe care le contractează semnul în orice act lingvistic, dar care sunt actualizate plenar *numai* în limbajul literar – se regăsesc, aproape fără excepție, în corpul lucrării cercetătorului timișorean.

Asemeni poetului, stilisticianul vedește o conștiință cratyleană a semnelor. În consecință, creația literară i se relevă ca spectacol al constituirii sensului și nu ca produs lingvistic particular ce reproduce holografic caracteristicile sistemului. Relația, prin definiție arbitrară, între semnificant și semnificat se resoarbe în unitatea de semnificație pe care o reprezintă opera ca atare; carcasa sonoră devine „expresie” (*semnificativ motivat*), parte componentă a unui „*semn stilistic*, investit cu o nouă calitate «suprasemantică», simbolică, în raport cu semantica prozei, grație unui limbaj «inventat» de poet” (p. 14). Acest suprasemantism al liricii emerge din activarea unei creativități de tip metaforic care, precizează Șt. Munteanu, nu trebuie confundată cu metafora ca trop, definită în termeni aristotelici de vechea retorică. Orientat preponderent spre descrierea tehnică a mecanismului metaforic (p. 216-221), interesul stilisticianului are în vedere și o altă definiție, mai largă, propusă de romantism și dezvoltată pe linia Nietzsche – Gadamer – Ricoeur (sau, la noi, prin L. Blaga), a metaforei ca *traseu cognitiv sui-generis*, nonconceptual, care permite accesul la zone ce se refuză cunoașterii raționale. Separată calitativ de figurile de stil clasice, metafora vie „desemnează realități care până atunci nu existaseră [...] înscriindu-se în procesul cunoașterii, al descoperirii prin mijloacele artei cuvântului a unor zone ascunse ale realității care (ii) datorează existența și ieșirea la lumină” (p. 228).

Relegată din perimetrul ‘științificului’ de către lingvistica pozitivistă, cunoașterea intuitivă va fi reevaluată în lucrarea stilisticianului român din perspectiva capacității sale de a conduce la „*sens* fără de care cu greu se poate ajunge la înțelegerea corectă a stilului” (p. 51). În viziunea autorului, „sensul existențial, concret și particular, nu exclude, ci presupune sensul conceptual, abstract și general, pe care se întemeiază și de care nu poate fi izolat, legătura dintre ele fiind relevabilă prin intuiție” (p. 125). Dincolo de conținutul literar, imediat decelabil al unui enunț – sau, în limbajul integralismului, dincolo de designație și semnificație –, se construiește *sensul global*, rezultat al recomunerii semnificațiilor primare într-un conținut semantic de ordin superior. Deși se impune, cred, o rezervă față de insistența cu care Șt. Munteanu avertizează împotriva ignorării *prezenței creatorului în text* (p. 15-17, p. 186) și a eludării intenției auctoriale (a „mesajului” pe care scriitorul îl încifrează în operă), nu se poate nega justetea de fond a observației sale: statutul științific al stilisticii rămâne vulnerabil cât timp disciplina nu abandonează interpretările de tip impresionist în favoarea elaborării unei strategii coerente de descriere și analiză a procesului de constituire a sensului în opera literară. De altfel, una dintre tezele majore ale *Introducerii...* – îndreptată explicit împotriva lingvisticii idealiste în variantă croceană – este tocmai aceea că, „dacă acceptăm ideea că poezia este artă a cuvântului, deci artă prin limbaj, atunci apropierea de ea a cititorului cultivat trebuie să se facă nu numai prin adevăr sentimentală” (p. 269), ci și printr-un demers conceptual analitic riguros.

Specialistul care, atras de titlurile ultimelor apariții în domeniul științei limbii, ar fi tentat să trateze superficial secțiunea „introducerilor” va avea surpriza, parcugând recentul volum al lui Șt. Munteanu, să descopere că, departe de a fi o prezentare didactică, necritică și neproblematizantă a unor locuri comune, lucrarea abordează incitant principalele aspecte controversate ale stilisticii operei literare în momentul actual. Ceea ce singularizează în primul rând studiul cercetătorului timișorean este efortul de a elabora un cadru teoretic propriu, fără a recuza explicit lingvistica pozitivistă, dar analizându-i lucid carențele explicative. Specificul limbajului poetic, mecanismul de constituire a sensului la nivel textual, creativitatea de tip metaforic și importanța factorului intuiție în științele umaniste reprezintă doar câteva dintre problemele inaccesibile unei abordări structuraliste clasice, dar pentru care lucrarea lui Șt. Munteanu reușește, în bună măsură, să ofere soluții din perspectiva și cu instrumentele cercetării stilistice.

MARIA ȘTEFĂNESCU

Str. 9 Mai, nr. 10 A

2500 Alba-Iulia

RODICA MARIAN, „*Lumile*” *Luceafărului*, Cluj-Napoca,
Editura Remus, 1999, 500 p.

Capodopera marelui Eminescu s-a bucurat și până acum de o extraordinară atenție din partea criticilor literari, dar exegeza ei se îmbogățește, astăzi, cu o realizare excepțională, care va rămâne pentru mult timp un reper major al investigațiilor viitoare. Cartea cercetătoarei Rodica Marian, intitulată „*Lumile*” *Luceafărului*, reprezintă rodul unor eforturi de cercetare de aproape două decenii și însumează 15 capitole (sau studii distincte), dintre care unele au fost publicate, deja, sub forma unor temeinice articole în reviste și culegeri de specialitate, din țară și din străinătate. De-a lungul acestor ani, autoarea și-a elaborat, cu tenacitate și perseverență, un traseu de pătrundere propriu spre acest pisc central al textualității poetice românești, propunând un demers pe care l-a schițat, înainte de toate, în cadrul dezbaterilor Cercului de Poetică și Semiotică de pe lângă Facultatea de Litere a Universității din Cluj. Valorificând într-un mod original premisele fecunde ale acestui context, cartea Rodicăi Marian este un remarcabil succes științific, prin modul exemplar în care probează marile posibilități de utilizare a științei semantice actuale în interpretarea textului literar, în general, și a celui eminescian, în special.

Mi se pare că autoarea reușește, într-adevăr, performanța rară de a elabora o (re)interpretare coerentă a celebrului poem, prin confruntarea cu întregul câmp exegetic (ilustrat în special de critica literară), pe temeiul asimilării și valorificării, într-o manieră personală, a câștigurilor esențiale furnizate de *principalele doctrine actuale ale semanticii textului*. Cadrul conceptual al lucrării exploatează, astfel, în primul rând, cunoscuta teorie a lumilor posibile, care își trage, cum se știe, sorgintea încă din filosofia lui Leibnitz și care domină, de fapt, explorările actuale pe plan internațional. Departe de a încerca o simplă aplicare a acestei concepții la textul eminescian – care s-ar fi dovedit, fără îndoială, nerelevantă și/sau profund reduționistă –, Rodica Marian încearcă și reușește, în foarte mare măsură, o transpunere a conceptelor majore ale acestei doctrine – ca și a altor teorii semantice contemporane – în perspectiva proprie a semanticii textului poetic și o utilizare instrumentală, dar eficace, a lor din unghiul unei investigații coerente, orientate primordial într-o direcție hermeneutică, i. e. spre descifrarea sensurilor implicite din macrostructura profundă a poemului. Cred că se poate afirma, fără exagerare, că dimensiunea de noutate a acestei lucrări este ilustrată tocmai de faptul că ea reprezintă *cea dintâi* explorare monografică aprofundată, *de această natură*, consacrată în întregime capodoperei eminesciene, în literatura noastră de specialitate.

Fundamentarea conceptuală sistematică a unei abordări științifice care pornește de la asemenea premise constituie, de bună seamă, o sarcină imensă, ale cărei principale obiective și dificultăți apar prefigurate în secțiunea introductivă, teoretică, a cărții. Rodica Marian schițează, aici, exigențele de